

LLIBERTAT CÒSMICA

DAVID MOLINEAUX

Santiago de Xile

A primera vista, parlar de “llibertat còsmica” ens podria semblar estrany, com si la frase contingues un sense sentit, alguna contradicció interna. Això és perquè som *moderns*. I en el món modern, quan parlem de llibertat ens referim a l'àmbit humà –o tal vegada diví. Pensem en la llibertat econòmica o política, o tal vegada en filosofies que consideren capacitats humanes com el lliure arbitri. No obstant, és estrany que parlem de la llibertat en relació al món natural, i encara menys quan ens referim als fenòmens còsmics.

El sentit comú “modern” sol suposar que el món natural és poc més que una col·lecció d'objectes relativament inerts, relacionats mecànicament entre ells. Per al filòsof i matemàtic francès René Descartes, contemporani de Galileu i un dels grans arquitectes de la cosmovisió moderna, ni tan sols els animals sentien. Concedia allò obvi: que si els pegàvem, emetien crits. Però argumentava que aquests sons són comparables al xerricar d'una màquina mal engrassada. La intel·ligència, el sentir i la llibertat estaven limitats al món d'allò humà.

A principis del segle XIX, el cèlebre matemàtic i astrònom Pierre Simon de Laplace va declarar que si algun “dimoni” li concedís un coneixement perfecte de totes les particularitats de l'univers en un moment donat, podria pronosticar, amb absoluta seguretat, tots els detalls del seu futur.

Aquesta perspectiva determinista continua vigent entre molts científics i no científics. No obstant, s'ha anat ensorrant a la llum d'investigacions actuals. De fet, durant el darrer parell de segles, la ciència ha experimentat un canvi de cosmovisió tan radical com la revolució copernicana dels segles XVI i XVII.

El primer element d'aquest canvi va ser el descobriment del *temps evolucionari*. El procés va ser gradual, i va durar segles. La seva fita més dramàtica va ser la publicació del llibre *L'origen de les espècies* de Darwin, el 1859. Una altra va ser l'acceptació en el segle XX –malgrat la resistència inicial de científics tan prominents com el mateix Albert Einstein– d'evidències cada vegada més concloents que el mateix univers va néixer en un moment donat i s'ha anat

expandint i transformant durant milers de milions d'anys. Seria impossible exagerar la transcendència d'aquests descobriments. Les cosmovisions anteriors havien estat estrictament espacials: uns postulaven que l'Univers era etern, altres que havia estat creat d'una vegada per totes. Però actualment s'accepta que el cosmos té com a component essencial la dimensió del temps: tot canvia, tot evoluciona.

Per expressar-ho d'una altra manera: ens anem adonant que vivim en un univers emergent. A tots els nivells i en tots els àmbits, dos i dos sumen més de quatre. D'exemples en sobren. Poc després de l'anomenat big bang, fa uns 13,7 mil milions d'anys, van sorgir immensos núvols de gas hidrogen, barrejat amb una quantitat més petita d'heli. I dins d'aquests núvols, van emergir ¡estrelles! Gràcies a la fusió nuclear en els seus centres, aquestes estrelles i els seus descendents van anar produint elements més pesants: oxigen, fòsfor, carboni... fins al ferro, els quals serien essencials en la formació de planetes, llunes i cometes, i eventualment éssers vivents.

Un altre exemple d'aquest emergir creatiu, nou, totalment imprevisible, va ser l'evolució de la Terra, la qual va néixer com una immensa esfera radioactiva a la superfície de la qual fluïa lava fosa. Ni mars, ni continents, ni aire respirable: un infern assetjat contínuament per meteorits grans i petits. Però en el transcurs de 4.000 milions d'anys, aquest món totalment inhòspit s'ha transformat en un bell planeta blau que acull una incomptable diversitat d'éssers vivents entrelaçats en ecosistemes de complexitat incalculable. L'astrònom francocanadenc Hubert Reeves ho va dir bé: “L'Univers és la història de la matèria que s'organitza”.

La ciència s'està veient obligada a anar abandonant la seva perspectiva determinista i a reconèixer –en camps d'investigació que inclouen des dels quarks fins a les galàxies– espontaneïtats insondables en el cor del món material, les quals obren les portes a l'aparició de realitats noves i absolutament imprevisibles.

A tots els nivells, es manifesta quelcom que podríem anomenar llibertat còsmica. El Premi Nobel

de química Ilya Prigogine va notar que fins i tot en física, els fenòmens lineals (en els quals l'efecte és proporcional a la causa) són més aviat les excepcions: "Estem atònits davant del món que estem descobrint. La matèria, en el nivell més fonamental, no és estàtica. Està en fluctuació constant: crea noves estructures, assaja una cosa i després una altra".

Reeves dóna un pas més. "L'Univers –diu– és la història de la matèria que desperta". Aquest despertar es percep, de forma privilegiada, en l'evolució terrestre: en els microbis que cerquen com alimentar-se i eviten ambients tòxics, en els arcaics cucs marins amb principis d'ulls, i en la incipient emocionalitat mamífera, el Cosmos va despertant, prenent consciència. I el seu despertar més dramàtic és, sens dubte, l'autoconsciència humana.

Per a la nostra espècie, aquesta perspectiva evolucionària és quelcom totalment nou. Teilhard de Chardin la va anomenar "el salt més gran en dos milions d'anys de consciència homínida". Recordem que ni Plató ni Aristòtil ni Buda ni Jesús, ni tan sols cap dels nostres mateixos avis, va tenir la més remota noció del procés de l'evolució còsmica.

Podríem comparar aquesta transformació de la nostra cosmovisió amb l'adquisició de la visió binocular en algunes espècies: d'una imatge del món en dues dimensions n' emergeix la percepció de profunditat. Els científics es van acostumar a parlar de " propietats emergents": fenòmens complexos que sorgeixen d'interaccions relativament senzilles. Qui és que no ha sentit a parlar de l'"efecte papallona", en què la teoria del caos proposa que l'aleteig d'un insecte a Hong Kong podria ocasionar un huracà al Carib?

Ineludiblement, aquesta transformació de la nostra cosmovisió té implicacions per a la teologia. Com sabem, hi ha fonamentalistes bíblics que rebutgen qualsevol noció d'evolució biològica, tement que el concepte sigui una amenaça per a la fe. I efectivament, la visió evolucionària ens porta a rebutjar qualsevol fonamentalisme. Però alhora, la constatació d'un univers dinàmic, inquiet, radicalment imprevisible permet l'exploració de perspectives teològiques i espirituals apassionants, molt fructíferes.

La teologia llatinoamericana recent, legítimament preocupada pels temes humans i socials, ha fet relativament poc per explotar aquesta veta tan prometedora. Un assumpte urgent, per exemple, és la molt pos-

tergada tasca de treballar la imatge divina. ¿Quantes vegades hem parlat com si l'impulsor i garant de les nostres lluites per la justícia social i econòmica fos el patriarca veterotestamentari que domina el sostre de la Capella Sixtina? S'entén, per descomptat, que en un món monàrquic i precientífic era tal vegada inevitable que pintéssim aquella divinitat com de sexe masculí, totpoderós, omniscent i coercitiu. Avui per avui, no obstant, molts pregunten si aquest teisme tradicional limita la nostra maduració en la fe i impedeix la construcció d'una espiritualitat capaç d'integrar-la amb la nostra vida quotidiana i la nova cosmovisió emergent.

Hem parlat, per exemple, d'un "pla de Déu"... Però aquest pla, ¿no correspon al concepte d'una divinitat controladora que ja va determinar la configuració del futur i estira fils en les vides i destins dels seus "súb-dits" humans?

Teilhard de Chardin es va atrevir a plantejar que a la llum de la modernitat i de la ciència evolucionària, necessitaríem un "nou Déu". Podríem permetre'ns imatges radicalment diferents de la divinitat? Lluny d'aquesta efigie monàrquica i controladora, ¿per què no una presència inspiradora de somnis i de fascinations? D'*encantaments* que sedueixen, que conviden el món amb subtils gestos a anar realitzant les seves potencialitats, a assolir la seva promesa, a arribar a ser tot allò que pot ser. Seria una divinitat no de la dominació, sinó de l'amor persuasiu. I, si ho reflexionem una mica, molt més propera a les ensenyances del Nou Testament i els Evangelis, que el *Déu totpoderós i etern* al qual els llibres eclesiàstics oficials dirigeixen tantes pregàries.

John Haught, professor de teologia de la universitat de Georgetown, EUA, ofereix un suggeriment provocatiu: imagina la divinitat com a l'"eros creatiu que excita el món" a la vida, la consciència i la transformació contínua. Es tractaria d'una divinitat que no ens parla tant des d'un passat establert: que més aviat ens xiuxiueja des del nostre futur, des d'un horitzó que no s'entreu amb claredat sinó de forma imprecisa, nebulosa, intrigant. Aquell futur de promesa seria el sòlid fonament del nostre caminar. I, ¿inconcebible? Una divinitat que evolucionaria amb l'Univers... en la seva irrevocable llibertat!